Ženský Sokol

Lenka Libichová

ÚVOD

Bachův absolutismus s sebou nesl v 50. letech 19. století téměř úplný zákaz spolkové činnosti (výjimku tvořily jen spolky zaměřené na filantropii, jako např. *Spolek sv. Ludmily*). Pokud chceme hovořit o tělesné výchově, tak ta se zpočátku pěstovala pouze v německých spolcích. V Praze fungoval od roku 1842 soukromý tělocvičný ústav Rudolfa von Stephanyho (v roce 1844 zde cvičil i Miroslav Tyrš), jenž sem přináší nové metody nářaďového tělocviku. V roce 1845 však Stephany odešel do Vídně a tím ústav zanikl. První český tělocvičný ústav založil v Praze roku 1848 Jan Malypetr. Právě sem chodili cvičit čeští vlastenci se zájmem o tělocvik, mj. i profesor Jan Ignác Hanuš s dcerami.

Po pádu Bachova absolutismu v 60. letech 19. století následoval rozkvět spolkového a společenského života. V souvislosti s tělesnou výchovou se zprvu zrodila myšlenka založit „utrakvistický" spolek. V té době už to ovšem bylo nerealizovatelné, a proto skupina českých vlastenců v čele s Miroslavem Tyršem, Jindřichem Fügnerem a bratry Eduardem a Juliem Grégrovými, vypracovala na konci roku 1861 stanovy pro nový, český, tělocvičný spolek. Tyto stanovy byly schváleny 27. 1. 1862, čímž vznikl *Sokol*.[1] Jeho starostou (předsedou) byl zvolen J. Fügner a náčelníkem (prvním cvičitelem) M. Tyrš. V době svého založení byl *Sokol* výhradně mužský spolek. Ženy, respektive dívky mladší 15 let (pro dospělé ženy se neslušelo, aby „pobíhaly po tělocvičně"), cvičily od roku 1863 v tělocvičném ústavu dr. Musila pod lékařským dozorem (existovaly pochyby, zda je cvičení pro dívky vhodné po zdravotní stránce).

Ačkoliv byl *Sokol* zpočátku výhradně mužský spolek, při jedné příležitosti nemohly ženy chybět, a to 1. 6. 1866 během slavnosti svěcení sokolského praporu. Prapor měl dvanáct „patronek" z řad pražských dam. Mezi nimi byly Karolína Světlá, Kateřina

1 První oficiální název spolku zněl *Tělocvičná jednota pražská*. Přejmenování na *Sokol pražský* schválila valná hromada spolku 13. 11. 1864. Neoficiálně se název *Sokol*, navržený Emanuelem Tonnerem, používal jako výraz obdivu k „hrdinům černohorského odporu proti tureckému útlaku" od května roku 1862; viz SAK, R. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, Praha 2012, s. 63–64.

Fügnerová a sestry Hanušovy. Ženy si musely na svůj vlastní tělovýchovný spolek počkat až do roku 1869, kdy byl založen *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských*. S postupem času začaly vznikat sokolské jednoty i mimo Prahu. Od roku 1895 se v rámci těchto jednot utvářely „ženské odbory".

PRVNÍ CVIČITELKA

Počátky *Ženského Sokola* byly spjaty s osobností Klementiny („Klemeni") Hanušové. „Život této význačné ženy spadá do rušného vlnobití doby, kdy Praha byla plna národního a uměleckého ruchu let šedesátých, kdy žilo tolik slavných pracovníků na všech polích."[2]

Klemeňa (jak si sama říkala) Hanušová se narodila v roce 1845 ve Lvově jako druhorozená dcera profesora J. Ignáce Hanuše a jeho manželky Laury, rozené Nádherné.[3] Profesor Hanuš byl přítelem dr. Jana Helceleta a z jejich vzájemné korespondence vyplývá, že byl zastáncem tělesné výchovy ještě před vznikem *Sokola*. V domácnosti u Hanušů cvičila celá rodina, a to dokonce na bradlech. Hanušovy dcery (Klemeňa měla ještě čtyři sestry: Emilii, Doru[4], Ludmilu a Vilemínu) chodily cvičit i do *Malypetrova tělocvičného ústavu*.[5]

Ctibor Helcelet zprostředkoval Klemeně setkání s M. Tyršem, který si byl vědom, že pokud chce dosáhnout, aby cvičily i odrostlejší dívky, budou potřebovat ženské vedení. V roce 1866 M. Tyrš přebral od dr. Musila tělocvičný ústav a připravoval Klemeňu s dalšími cvičenkami pro „kariéru" cvičitelek. Vedle praktického vedení se jim dostalo i teoretických vědomostí v *Ústavu J. E. Purkyně*.

Když byl v roce 1869 založen *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských* a Klemeňa se stala jeho „první cvičitelkou"[6], začal se naplno rozvíjet její organizační talent. Prosazovala zavedení dívčího tělocviku také v obecných školách a v roce 1871 podala v tomto smyslu žádost k městské radě. Od roku 1877 působila rovněž v *Ústavu pro vzdělání učitelek u sv. Anny*. V Praze roku 1884 začala pod dohledem dr. Schwarze aplikovat ortopedická cvičení pro dívky s vadným držením těla. Podílela se i na založení *Spolku pro pěstování her české mládeže* (1892) a pracovala pro *Český výrobní spolek*. Byla autorkou několika „tělocvičných" příruček[7], jejichž obsah je aktuální podnes.

2 WACHTLOVÁ, M. *Dílo Klemeni Hanušové*, Praha 1948, s. 7.

3 SWIERCZEKOVÁ, L. Tělesná výchova žen a dívek: Klemeňa Hanušová, první učitelka tělocviku, VOŠAHLÍKOVÁ, P. a kol. *Cesty k samostatnosti: Portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010, s. 62–69.

4 Dora Hanušová rovněž stála u zrodu *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských*, působila jako literátka pod pseudonymem *Bohdana Ivanová* a založila spolek *Dámský kruh pro „osamělé paní a slečny"*; viz WACHTLOVÁ, M. *Dílo Klemeni Hanušové*, Praha 1948, s. 12–13.

5 WACHTLOVÁ, M. *Dílo Klemeni Hanušové*, Praha 1948, s. 8–9.

6 Dle sokolských pravidel bychom o ní mohli hovořit jako o *náčelnici*, ale Klemeňa Hanušová toto označení odmítala.

7 *Dívčí tělocvik* (2 díly z let 1872 a 1878); *Výklad, metodika a rozvrhy cvičení nářaďových* (poslední část Dívčího tělocviku z roku 1887); *Dětský tělocvik* (1883, který se dočkal 2. vydání v roce

Funkce „první cvičitelky" i členství ve sboru *Tělocvičeného spolku paní a dívek pražských* se K. Hanušová vzdala v roce 1896. Ve vedení ji vystřídala její žákyně Anna Ptáčková.[8] Během první světové války byla Klemeňa jako nespolehlivá osoba „postavena pod policejní dohled". Vzniku Československé republiky se již nedožila — zemřela 7. 10. 1918.

Renáta Tyršová charakterizovala činnost K. Hanušové slovy: „byla přísnou náčelnicí a svědomitou, pedagogicky dobře založenou vůdkyní tělocvičného dorostu. Záleželo jí velice na výchově cvičitelského sboru a udržovala v něm kázeň i družný duch. V hodinách sboru cvičitelského Kleméňa byla přísnou učitelkou, dbala přesnosti výkonu a vykládala nám srozumitelně theorii tělocviku … pojímala úkol cvičitelky vážně a jsouc průkopnicí zásady, aby dívky byly ženskými silami cvičeny, hleděla k tomu, aby naše odborné vzdělání bylo co nejlepší. Proto přičinila se též pro nás o přednášky z anatomie."[9]

TĚLOCVIČNÝ SPOLEK PANÍ A DÍVEK PRAŽSKÝCH

Klemeňa Hanušová vedla „zaškolování" odrostlejších dívek v *Tělocvičném ústavu pro hochy a dívky*.[10] V roce 1866 proběhlo první veřejné cvičení dívek do 15 let, které vzbudilo velký ohlas a přivedlo do organizace nové zájemkyně. M. Tyrš soudil, že ženský tělocvik může nejlépe vzkvétat pod ženským vedením, což byl jeden z impulsů[11] pro založení ženského „ekvivalentu" *Sokola*. Ze společenských důvodů bylo třeba, aby v čele organizace stála osobnost těšící se obecné úctě. Po složitých jednáních přijala funkci starostky spolku Sofie Podlipská.

Ustavující valná hromada nově vzniklého *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských* se konala 21. 11. 1869. S. Podlipská v zahajovací řeči uvedla, že pohyb je pro ženy zdravý, a tím i nutný: …Jednáť se tudíž o zdraví pevné, o zručnosť a zároveň slušnosť a leposť pohybů, jednáť se slovem o ženskosť v díle ženském. Matky a dcery české jsou vyzývány, aby se učily cvičiti sebe i jiné, neboť jen tak mohou dostát svému úkolu jak v domácnosti, tak při společném díle našem národním."[12] Kvůli tehdejším mravům však byla „přísně vyloučená z programu spolkového veškerá okázalost mimo tělocvičnu jako by byly společné výlety, aneb dokonce průvody po ulicích a po venkově."[13]

1885 schváleného c. k. zemskou školní radou); *Hry s míčem pro veselou mládež* (1885); *Domácí tělocvik pro dívky chybného držení těla* (1891); *Tělocvik domácí* (1907); *Jak chránit dítě před nákazou tuberkulósní* (1903).

8 SWIERCZEKOVÁ, L. Tělesná výchova žen a dívek: Klemeňa Hanušová, první učitelka tělocviku, VOŠAHLÍKOVÁ, P. a kol. *Cesty k samostatnosti: Portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010, s. 68.

9 TYRŠOVÁ, R. Za Kleméňou Hanušovou, *Sokol* 45, Praha 1919, s. 11–12.

10 *Tělocvičný ústav pro hochy a dívky* působil po převzetí M. Tyršem pod záštitou *Sokola*.

11 Vzniku spolku nepochybně pomohl i čtyři roky fungující *Americký klub dam* (založen v roce 1865), který ženám umožnil stát se aktivní součástí veřejného života a tím přispěl k rozvoji emancipace.

12 ŠTĚPÁNOVÁ, I. Ženskost v díle ženském: Počátky spolku „cvičících se" paní a dívek, *Národopisná revue* 13, 2003, s. 134.

13 WACHTLOVÁ, M. *Dílo Klemeni Hanušové*, Praha 1948.

Do výboru spolku byly zvoleny také Anna Srbová, Betty Smetanová a další významné dámy tehdejšího společenského života.

Spolek měl vlastní knihovnu (rozptýlenou po domácnostech jednotlivých členek), o kterou se do roku 1871 starala K. Fügnerová. Fond čítal přes 300 svazků, přičemž více než polovinu z nich dostal darem. *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských* si pronajímal tělocvičnu od *Sokola Pražského* za 20 zlatých měsíčně. Náklady na provoz zpočátku hradil *Sokol*, od roku 1877 spolek přispíval i na „čištění místností, topivo a světlo."[14] Cvičení se neobešlo bez problémů, zejména v případech „střídání" cvičících v tělocvičně. Docházelo přitom ke „kolizím", neboť dobová morálka nepřipouštěla, aby se muži a ženy stýkali na veřejnosti bez dozoru.[15] Dalším společenským problémem spojeným s vystupováním žen na veřejnosti byl cvičební úbor. O jeho podobě referovala R. Tyršová: „Náš tehdejší kroj cvičební nebyl ovšem tak osvědčený jako nynější. Nebylo tehdá ani úplné jednoty kroje. Za prvních dob trvání spolku jsme ponejvíce měly oblek ze šedého mohairu (pepř a sůl říkalo se té látce) pošité červenými harasovými stužkami. Ku spodkám, do polu lýtek sahajícím, jsme měly bluzu se šosy asi ke kolenům, značně užší nežli je nynější."[16]

Organizační struktura spolku v zásadě „kopírovala" *Sokol*, v jednotlivostech se však lišila. Tak např. zatímco si muži při komunikaci tykali a oslovovali jeden druhého „bratře", u žen to bylo složitější. R. Tyršová k tomu říká: „Netykaly jsme si tehdy všechny; starším jsme vykaly, my mladší jsme si po staropražsku říkaly ona."[17] Spisovatelka Teréza Nováková se pokusila tuto společenskou bariéru prolomit a navrhla, aby si cvičenky mezi sebou po vzoru *Sokolů* také tykaly. Její snaha se však nesetkala s pochopením. „Vysmály se jí a možná právě tento zážitek dokázal oslabit její zápal."[18]

V červnu roku 1870 spolek uspořádal první veřejné cvičení, které sestávalo z prostných, z cvičení na nářadí a reje s hudbou. Koncem 80. let 19. století bylo cvičení spolku rozšířeno na předškolačky a „dívky s ortopedickými vadami"[19]. V roce 1902 byl spolek začleněn do *České obce sokolské*[20] (*ČOS*), ale nadále si udržoval jistou autonomii. Jak se spolek vyvíjel a jeho členská základna rostla, došlo ve vedení ke generační výměně. Nová náčelnice Eliška Roudná se funkce ujala v roce 1910. E. Roudná prosazovala organizační spojení spolku s ženskými odbory *Sokola*. K fúzi došlo 24. 4. 1912 na valné hromadě, která schválila nové stanovy spolku a změnu názvu na *Ženský odbor Sokola pražského*.[21]

14 BAHENSKÁ, M. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 100.

15 BLÁHA, F. Úloha „Tělocvičného spolku paní a dívek pražských" v emancipačním hnutí českých žen před 1. světovou válkou, SCHŮTOVÁ, J. — WAIC, M. (eds.) *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: Vznik a vývoj do druhé světové války*, Praha 2003, s. 15.

16 TYRŠOVÁ, R. Za Kleméňou Hanušovou, *Sokol* 45, Praha 1919, s. 11–12.

17 Ibid.

18 ŠTĚPÁNOVÁ, I. *Teréza Nováková*, Praha 2008, s. 13.

19 BAHENSKÁ, M. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 100.

20 *Česká obec sokolská* vznikla v roce 1889.

21 BAHENSKÁ, M. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 101.

ŽENSKÉ ODBORY

Barbora Šourková, bývalá cvičenka *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských*, založila první ženský odbor v *Sokole*. Její *Dámský kurs tělocvičný* byl po úspěšném veřejném cvičení v roce 1895 přijat jako ženský odbor *Sokolské jednoty Královský Vyšehrad*. Byl to první krok k zapojení žen do života v *Sokole*, nicméně jejich postavení nebylo stále rovnoprávné. V roce 1895 byla na valném sjezdu ČOS přijata rezoluce, která ženám zakazovala účast na slavnostních průvodech při sokolských sletech. Ženy v té době neměly v Sokole rovněž volební právo, přestože platily stejné členské příspěvky jako muži.

Vyšehradský odbor spolupracoval s *Tělocvičným spolkem paní a dívek pražských*. Družstvo z Vyšehradu docházelo na „tréninky" do *Sokola Pražského* a naopak. Cvičenky se tak vzájemně mohly obohacovat o nové cviky, o čemž svědčí i vzpomínky B. Šourkové: „Vzájemnost přispívala k utužení přátelského poměru mezi *Pražským Spolkem* a odborem vyšehradským. „Sestry z Prahy" — jak jsme jim říkaly — zkoušely u nás cviky jim neznámé. Vzpomínám jednoho z nich. Sestry z Prahy se zájmem nacvičovaly překot na nízkých kruzích, aby jej jako nový cvik v rozvrh zařadily. Leč horlivost jejich nedošla u vedoucí sestry K. Hanušovy uznání, spíše opaku. Jednou vyprávěla s. Ptáčková, že náčelnice zastihla cvičenku zkoušející nový cvik a tázála se jí, odkud cvičení to zná. S. Ptáčková zcela otevřeně pověděla, že cvičení to provádí odbor vyšehradský. Dostala za to odpověď, aby těchto kejklů vyšehradských zanechala. Snad se mnohá čtenářka při čtení těchto řádků usměje nad úzkoprsostí tehdejších poměrů a připomeneme si úzké stezky po které bylo ženám kráčeti. Oproti dnešní době, kdy ženy požívají úplné samostatnosti a provádějí často cviky nad své síly."[22]

Díky snaze B. Šourkové vzešlo z této spolupráce první veřejné cvičení ženských sokolských odborů, které se konalo 11. 4. 1898 v tělocvičně *Sokola Pražského*. Cvičení s kužely a na nářadí mělo takový úspěch, že se ženy směly zúčastnit *IV. všesokolského sletu* v roce 1901. Členkám *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských* se cvičení na nářadí zdálo příliš odvážné, a proto se na rozdíl od ostatních ženských odborů připojily pouze ke cvičení s kuželi. Na *V. sletu* roku 1907 vystoupily i americké sokolky s tanečně laděnou skladbou, což se líbilo se i jejich českým sestrám. České sokolky zase sklidily úspěch na svém prvním zahraničním zájezdě do Záhřebu v roce 1911.

Počet členek rostl a s ním i síla ženských odborů. V roce 1911 vznikla v *ČOS* samostatná ženská komise. Její předsedkyní se stala náčelnice *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských* E. Roudná, která usilovala o včlenění spolku do struktur *Sokola*. Rovnoprávnosti ženy-sokolky dosáhly až 10. 5. 1914, tedy krátce před první světovou válkou. Právě válka ukázala, že sokolky byly pro „přežití" *Sokola* velmi důležité. V roce 1915 sice byla rozpuštěna *ČOS*, ale činnost v župách neustala. Ženy převzaly za své „sokolské bratry" bojující na frontě i role cvičitelek žáků a dorostenců. V průběhu války se v tělocvičnách zřizovaly lazarety a sokolky pomáhaly s péčí o raněné, při šití prádla v rámci organizace *České srdce*.[23]

22 ŠOURKOVÁ, B. Vzpomínka na „staré Sokolky", *Sokol* 45, Praha 1919, s. 209–210.

23 Charitativní organizace, ve které se nejvíce angažovala R. Tyršová a jejímž cílem bylo zmírnit důsledky války; viz ŠTĚPÁNOVÁ, I. *Renáta Tyršová*, Praha — Litomyšl 2005.

PRVNÍ REPUBLIKA

Po válce se radost ze vzniku Československé republiky přirozeně projevila i v *Sokole*, respektive v obnovené *ČOS*. Sokolky považovaly za své důležité poslání vychovávat správné vlastence, morálně uvědomělé občany. V podstatě se tak vrátily do doby vzniku *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských*, neboť k podobným činům nabádala v projevu i první starostka S. Podlipská: „Jsme povinni všichni ze vší síly své pracovati k prospěchu tohoto celku nám všem tak drahého. Jak učiníme to my, ženy sokolské? Zdá se nám to skoro nemožností, připadáme si slabé, neschopné nějaké účinné práce v tomto smyslu. Ale ne, tu právě leží jádro toho všeho! Především pracuj každý jednotlivec z národa na svém zdokonalení. Jen z dobrých tělesně a mravně posílených jednotlivců bude celek silný, schopný uhájiti v každé době svoje zájmy, odolati všemožným nátlakům v budoucnu. Žena má zajisté velký úkol v této výchově národa, na ni spadá značná zodpovědnost za správné vedení výchovy mladého dorostu. … Pracujme nadále na tělesném i mravním zdokonalení české ženy jako budoucí občanky československého státu za jeho prospěch spoluodpovědné. Vychovávejme sebe i druhé v zásadách sokolských, abychom zušlechtěním jednotlivců zvýšily zdatnost národa, posílily celkovou hodnotu státu.“[24] Tento postoj se vlivem nově uspořádané Evropy objevuje i v zahraničí.[25]

ČOS prošla reorganizací a první náčelnicí ženských složek se stala Milada Malá. Veškerá aktivita směrovala k přípravě *VII. všesokolského sletu* v roce 1920. Ten byl pro sokolky velice významný, protože se mohly poprvé v historii zúčastnit sletového průvodu, navíc převážně ve cvičebním úboru, což bylo do té doby nepřípustné. Slavnostní kroj byl totiž velmi nákladný a tím i pro řadu cvičenek nedostupný. Přes zákaz náčelnice tak šlo 26 000 žen ve cvičebním úboru, zatímco slavnostní kroj obléklo jen 302 sokolek.

V roce 1928 se sokolky opět výborně prezentovaly v zahraničí, a to na olympijských hrách v Amsterodamu. Předvedly zde ukázkové cvičení na bradlech, s kuželi či národní tance. Zatímco cvičenky ostatních výprav vedli muži, české sokolky měly vedení ryze ženské.

MARIE PROVAZNÍKOVÁ

M. Malá v roce 1931 na funkci první náčelnice *ČOS* rezignovala a na její místo nastoupila Marie Provazníková. Ta se narodila 24. října 1890 a sokolkou se stala již v útlém věku. O jejích zájmech vypovídá poněkud idealizovaná vzpomínka V. Svobodové: „Ve hrách a učení, v laskavém kruhu rodinném uplynul Mařence slunný věk dětský. Učila se dobře, lehce a nadšeně cvičila v karlínském *Sokole*. Nikdy nelhala!“[26]

24 ROUDNÁ, E. Sokolské ženy v republice československé, *Sokol*, 45, Praha 1919, s. 14–15.

25 „Zdravé ženy jsou pramenem a podmínkou zdravého a silného národa. … Vychovejme si učitelky-Sokolky, a ony nám budou vychovávati samé Sokoly! … Jen tělesně zdravé a mravně silné ženy budou moci pracovati o veřejnou výchovu ve všech směrech“, Sokolstvo a žena — ze schůze zástupců slovinského Sokolstva dne 6. ledna 1919 v Lublani, *Sokol* 45, Praha 1919, s. 213–214.

26 *Marie Provazníková, náčelnice ČOS*, Praha 1940, s. 9.

S tělesnou výchovou M. Provazníková pokračovala po absolvování dívčího gymnázia studiem na Univerzitě Karlově, kde z ní v roce 1915 složila státní zkoušku. Poté působila jako profesorka *Drtinova dívčího gymnázia* v Praze. Funkci náčelnice *ČOS* vykonávala v letech 1931–1948 a podílela se na přípravách a organizaci *IX., X. a XI. všesokolských sletů*. V roce 1948 z politických důvodů emigrovala z olympijského Londýna, kam byla vyslána jako vedoucí družstva československých gymnastek, do USA.

I v novém prostředí zůstala aktivní sokolkou. V roce 1950 vzniklo v USA *Ústředí čs. Sokolstva v exilu*[27] a M. Provazníková se stala jeho náčelnicí. Za svůj dlouhý život (dožila se sta let) napsala několik publikací[28], přičemž jednu z nich lze považovat za ekvivalent k Tyršově programové stati *Náš úkol směr a cíl*. Text byl určen ženám žijícím na území Protektorátu Čechy a Morava. Vybíráme z ní pro ilustraci několik tezí: „Cesta je jasná: zvětšit počet cvičících tak, aby z nich bylo možno vychovat potřebný počet cvičitelek. Nejrychleji a nejspolehlivěji vychováme cvičitelky z bývalých žákyň a dorostenek, je tedy příkazem převést všechny žákyně do dorostu, všechny dorostenky do členstva, udržet všechny cvičenky v tělocvičnách, jediné duše neztratit. … Snaha zvýšit počet sokolských příslušníků nesmí zhoršovat jejich jakost — vše jde především přes žactvo a dorost, kde máme příležitost k výchově. … Sokolská žena musí být nejkrásnějším výkvětem českých žen. … Budeme se pečlivě připravovat na hodiny, vytvoříme ve cvičební hodině radostnou náladu, sblížíme se se svými cvičenkami stykem i mimo tělocvičnu, aby z nás byla malá rodinka — základní buňka sokolská. … Budeme se vzdělávat. Pravidelná cvičení cvičitelského sboru jsou nezbytnou podmínkou jeho úspěšné činnosti. … Na nic nebudeme čekat, začneme každá u sebe a hned. … Je třeba postavit se pevně a nesmlouvavě proti každému pokusu zanést mezi naše závodnice sportovní zvyklosti, rušící sokolskou mravní výchovu.“[29] M. Provazníková zemřela v americkém Schenectady 11. 11. 1991.

ZÁVĚR

Po roce 1948 byl sice *Sokol* oficiálně rozpuštěn, ale jeho činnost přesto přetrvala. Tělocvičnám se nadále říkalo *sokolovny*, řada sportovních klubů měla název Sokol v názvu a „sletovou tradicí“ se nepochybně inspirovaly i *spartakiády*, na jejichž přípravě se sokolky aktivně podílely. Organizace *Ženského Sokola* prošla poměrně složitým vývojem. Založení „mužského Sokola“, sympatizanti „ženské emancipace“, ale především schopné a aktivní ženy, to byly důležité faktory, které pomohly ženám k založení vlastního tělovýchovného spolku. To, co začalo snahami M. Tyrše a několika vážených dam, vyústilo v roce 2010 v první ženu ve funkci starostky celé *ČOS*.[30] V této

27 Od roku 1951 působí pod názvem *Ústředí čs. Sokolstva v zahraničí*.

28 Zejména sportovní metodické příručky, např. *Dvanáct cvičebních hodin v tělocvičně* z roku 1931 či *Prostná v příkladech* z roku 1933.

29 PROVAZNÍKOVÁ, M. *Podaly jste mi ruce, mé sestry*: *Úvahy o úkolech sokolských žen k Novému roku 1941*, Praha 1940.

30 V roce 2010 stanula v čele *ČOS* Hana Moučková a v roce 2013 byla na další tříleté funkční období na místě starostky *ČOS* potvrzena.

souvislosti je ovšem třeba připomenout, že zatímco dnes je funkce starostky placeným „manažerským postem", na počátku „sokolských dějin" to byla funkce dobrovolná a pro rodinu spoluzakladatele *Sokola* J. Fügnera velmi ztrátová.[31]

THE WOMEN'S SOKOL

Although today is a presence of women in Sokol obvious, in the past it was not as the text shows. The text deals with the development of the women's role in the Sokol. Based on the literature the author focuses on several topics — the birth of the first women's gymnastics club *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských*; the creation of the women's department in the Sokol; important women in the Sokol history (Klemeňa Hanušová, Marie Provazníková) — those are the main studied questions. The paper deals with the development of the women's role in *Sokol*. At the beginning, Sokol was only men's gymnastic club. The first women's gymnastics club *Tělocvičný spolek paní a dívek pražských* was created in 1869. Sofie Podlipská was elected its first mayor (president) and Klementina Hanušová became its first trainer. The first women department in *Sokol* was created in 1895 in the *Sokol Královský Vyšehrad*. The Czech *Sokol Organization* was established in 1889 but there was not ideal conditions for women there. According to 1895 *Sokol Resolution*, not only could not women walk in *slet* parade, but they also did not have the right to vote Sokol representatives. During the First World War women were active with both training and charity cooperation. After the War, there was a lot of enthusiasm in Sokol caused by creating of the Czechoslovak Republic. In 1920 there was held 7th *slet* that was revolutionary by women presence on *slet* parade. Marie Provazníková, new Sokol first trainer who participated in preparation of the 9th, 10th and 11th *slet*, emigrated in 1984 to the USA where she was also an active Sokol woman. In Communist Czechoslovakia, Sokol women involved at practicing for *Spartakiadas*, which allowed them spreading Sokol ideas. In 2010, first woman was elected mayor of Czech Sokol Organization, however now it is a full time job.

KEYWORDS

Czech Republic — Sokol-Organization — Women

31 J. Fügner si na stavbu nové tělocvičny *Sokola Pražského* vypůjčil velký finanční obnos a po jeho nečekaném úmrtí v roce 1865 zůstaly rodině velké dluhy.